

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE

HAMONT – Stad, huisnr 12-14

verslag

Bree, 20/08/2014

HAAST

Historisch en Archeologisch Advies, Studies en Toegepast onderzoek

Rik van de Konijnenburg
Grauwe Torenwal 6/00/1
B-3960 Bree (BE)
Mob. 0496 209 018
e-mail: rik@konijnenburg.com

Haast-rapport 2014-06 / OE project 2014-300 / wettelijk depot: D/2014/12654/06
verwijzing: VAN DE KONIJNENBURG, R., CLAESEN, J., Archeologische prospectie Hamont-Stad, HAAST-rapport 2014-06,
Bree, 2014 D/2014/12654/06

In opdracht van:

ARCHITECTEN ● NOVA-ZEMBLA

kerkstraat 13
3941 eksel

Site:

Vergunningsnummer: Vlaams Agentschap Onroerend Erfgoed: 2014-300

Datum aanvraag: 05/07/2014

Datum vergunning: 31/07/2014

Terreinonderzoek:

Leidend archeoloog: Rik van de Konijnenburg (vergunninghouder)

Archeologen: Jan Claesen, Archebo

Grondwerken: Algrozo

Auteur: Rik van de Konijnenburg

© 2014 HAAST bvba, *Grauwe Torenwal 6/00/1, B-3960 Bree*

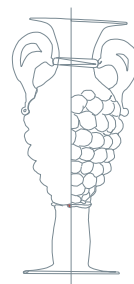
Foto's: HAAST – Rik vd Konijnenburg (tenzij anders vermeld)

Tekeningen: HAAST (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2014/12654/06

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Administratieve Fiche	5
1. Inleiding	7
a) het project waarbinnen de prospectie is uitgevoerd met projectcode	7
b) begin- en einddatum van de periode waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden	7
c) de organisatie van het archeologische onderzoek en de naam van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep in de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt	7
2. Beschrijving van de vindplaats	7
2.1. de vindplaatsgegevens met vermelding van gemeente, plaats, toponiem, minimaal 4 xy- Lambertcoördinaten, alle bekende identificatiecodes inclusief kadasterplan en kadastrale gegevens	7
2.2. de topografische ligging van de vindplaats door middel van een situatiekaart van de vindplaats op basis van een topografische kaart.	9
2.3. een bespreking van de vindplaats in zijn archeologisch-historische context	10
2.4. de landschappelijke ligging, inclusief bodemkundige of geologische situering, grondgebruik en fysisch-geografische (literatuur)gegevens over de archeoregio	10
2.5. een projectie van het proefsleuvenonderzoek op het bouwplan	12
2.6. een projectie van het proefsleuvenonderzoek op het kadasterplan	13
3. archeologische voorkennis	14
3.1. een omschrijving van desktop-voorstudie, consultatie en interpretatie van de Centrale Archeologische Inventaris inbegrepen	14
3.1.1 Schets van Robert Péril, ca. 1510	14
3.1.2. Schets en ets van Remacle Leloup	14
3.1.3. De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (Graaf de Ferraris - 1772 - 1775)	16
3.1.4. Uittreksel uit de Atlas van Buurtwegen (ca. 1850-1856)	17
3.1.3. Uittreksel uit de Vandermaelenkaart (ca. 1846-1854)	18
3.1.5. Lucht- en satellietfoto's	19
3.2. Centraal Archeologische Inventaris	21
3.3. Conclusie	21
4. de onderzoeksopdracht	21
4.1. de stratigrafie van het terrein	21
4.2. Proefsleuvenonderzoek	23
4.2.1. De vrijgelegde oppervlakte:	24
4.2.2. Beschrijving van de proefsleuven:	24
5. Besluit	27
6. Evaluatie	28
7. Beantwoording van de onderzoeksvragen:	28
8. Advies aan de toezichthoudende overheid:	28
9. Bijlagen	29

Administratieve Fiche

Administratieve gegevens;	
a) naam van de opdrachtgever;	ARCHITECTEN NOVA ZEMBLA, Kerkstraat 13 – 3941 Eksel
b) de naam van de uitvoerder, hetzij het bedrijf, de instelling of de privépersoon;	HAAST bvba, Rik van de Konijnenburg, Grauwe Torenwal 6/00/1 - 3960 Bree
c) de vergunninghouder	Rik van de Konijnenburg
d) beheer en de plaats van de geregistreerde data en opgravingsdocumentatie;	Grauwe Torenwal 6/00/1 - 3960 Bree
e) het beheer en de plaats van de vondsten en stalen;	Grauwe Torenwal 6/00/1 - 3960 Bree
f) projectcode;	2014-300
g) de vindplaatsnaam;	HAMONT – Stad 12-14
h) de locatie met vermelding van provincie, gemeente, deelgemeente, plaats, toponiem en minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten;	Provincie: Limburg Gemeente: Hamont Deelgemeente: Hamont-centrum Toponiem: Stad Lambertcoördinaten: cfrt infra
i) het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of –nummers en kaartje;	Perce(e)l(en) : Hamont, afd 1 Sie B, percelen 136P, 135F, 134V
j) een kaart van het onderzoeksgebied op basis van de topografische kaart	Kaart: cfrt infra
k) de begin- en einddatum van de uitvoering van het onderzoek;	Dinsdag 12/08/2014
l) Actueel Bodemgebruik	“braakliggend” na sloop van 2 panden
m) Terreinoppervlakte	410 m ²
1° een omschrijving van de onderzoeksopdracht;	
a) een verwijzing naar de bijzondere voorwaarden, die zijn opgenomen in de vergunning;	Op het terrein zal een appartementenblok gebouwd worden met ondergrondse bergingen en parkeergarage. De stad Hamont heeft in de bouwvergunning een archeologisch onderzoek opgelegd.
b) een omschrijving van de archeologische verwachtingen;	¹ De site is gelegen binnen de historische stadswallen van Hamont, quasi recht tegenover CAI lokatie 50822: Aard: twee muurfragmenten, volgens heemkring resten van stadspoort

¹ Overgenomen uit Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Hamont – Stad – opgesteld door Rik van de Konijnenburg als “Plan van Aanpak” en het Agentschap Onroerend Erfgoed.

	Datering: late middeleeuwen
c) de wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied;	<p>Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zijn er archeologische sporen aanwezig? - Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband? - Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten? - Bevatten deze lagen archeologische vondsten? - Uit welke periode dateren de vondsten? - Hoe is de bewaringstoestand van de sporen? - Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed? - Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem? - Wat is de impact van de geplande werken op het archeologische erfgoed? - Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek
d) de doelen en wensen van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep in de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt;	Op het terrein zal een appartementenblok gebouwd worden met ondergrondse bergingen en parkeergarage. De stad Hamont heeft in de bouwvergunning een archeologisch onderzoek opgelegd.
e) eventuele randvoorwaarden;	
2° raadpleging van specialisten	nvt
Overdracht vondsten / opgravingsarchief	HAAST bvba, Grauwe Torenwal 6/00/1, 3960 Bree
Verslag: Digitale en analoge kopieën	Architecten Nova Zembla, kerkstraat 13 – 3941 Eksel
	Dhr. Werner WOUTERS / Steven MORTIER Erfgoedconsulenten Agentschap Onroerend Erfgoed Phoenixgebouw 8 ^{ste} verdieping Koning Albert II-laan 19, bus 5 B-1210 Brussel - Tel. 02 553 16 50 (2 exemplaren)
	Annick Arts Agentschap Onroerend Erfgoed VAC-Hasselt Koningin Astridlaan 50 bus 1 3500 Hasselt
	KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE WETTELIJK DEPOT Keizerslaan, 4 – 1000 Brussel (2 exemplaren)
	Stad Hamont, Stad 40, 3930 Hamont, tav mver. Kirsten Eyben
Toezichthoudende overheid	Vlaamse Overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed Afdeling Limburg Mevr Annick Arts Koningin Astridlaan 50 bus 1 3500 Hasselt

1. Inleiding

1.1. het project waarbinnen de prospectie is uitgevoerd met projectcode

In het centrum van de stad Hamont, aan de straat Stad huisnummers 12-14 zal een appartementsblok gerealiseerd worden met ondergrondse bergingen en een parkeergarage. De stad Hamont heeft in de door haar uitgereikte bouwvergunning een archeologisch onderzoek opgelegd. Pagina 4/6 van de bouwvergunning schrijft voor “de ondergrond te laten onderzoeken op archeologische voorwerpen”. Het project kreeg de code HAAST 2014-300 (verwijzend naar de vergunning uitgereikt door het Agentschap Onroerend Erfgoed, op naam van R. van de Konijnenburg, 2014-300)

1.2. begin- en einddatum van de periode waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden

Het onderzoek werd uitgevoerd door HAAST bvba op dinsdag 12/08/2014.

1.3. de organisatie van het archeologische onderzoek en de naam van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep in de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt

Aangezien de stad Hamont een archeologisch onderzoek van het terrein heeft opgelegd in de bouwvergunning werden er geen Bijzondere voorwaarden uitgevaardigd door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Aangezien archeologisch onderzoek in Vlaanderen vergunningsplichtig is werd op verzoek van Architectenburo Nova Zembla door HAAST bvba een Plan van Aanpak opgemaakt horende bij de aanvraag tot vergunning bij het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Architectenburo Nova Zembla trad op als opdrachtgever voor de bouwheer, JGA bvba, Vlasstraat 20, 3930 Hamont-Achel.

2. Beschrijving van de vindplaats

2.1. de vindplaatsgegevens met vermelding van gemeente, plaats, toponiem, minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten, alle bekende identificatiecodes inclusief kadasterplan en kadastrale gegevens

Het terrein is gelegen aan de Stad 12-14 te Hamont-Achel in het stadscentrum van Hamont. Het terrein was bebouwd met twee panden in een huizenrij in gesloten bebouwing. Beide panden werden tot in de funderingen en kelders afgebroken zonder archeologische begeleiding.

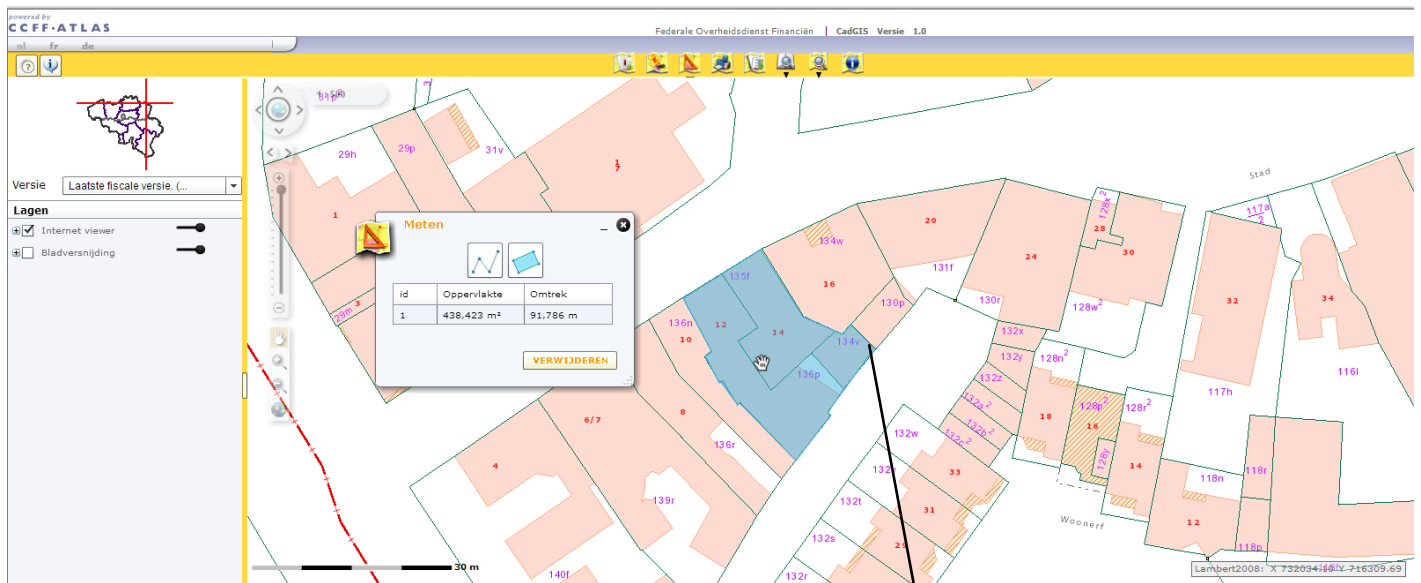
Het terrein was vanuit het woonerf (zuidoostzijde) vlak geëffend naar de straat Stad toe. Dit betekent dat er een vrij groot niveauverschil is ontstaan aan de Stad zijde. Het TAW niveau van de stoep aan de Stad ligt gemiddeld op +38.00 meter terwijl het “maaiveld” van waar vertrokken werd voor het graven van de werkputten op een gemiddeld niveau van +37.20 m ligt. Er is dus ongeveer 80 cm grond afgevoerd zonder archeologische controle.

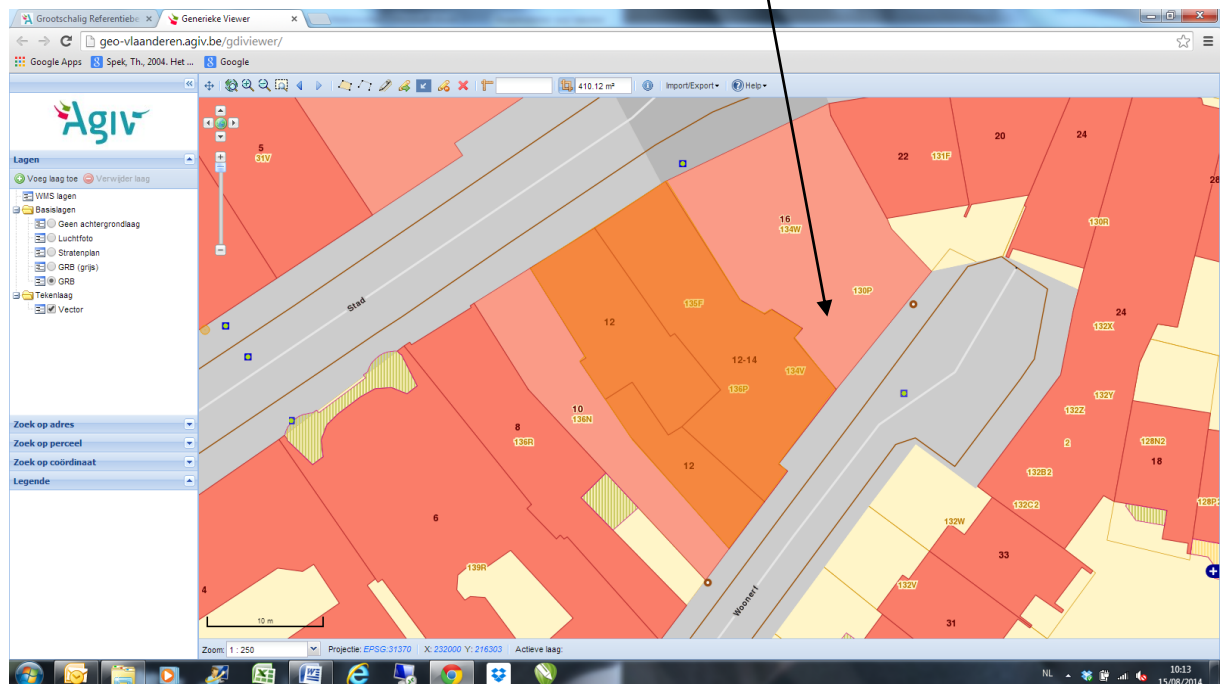
De geografische coördinaten, Lambert 72, verwijzen naar de zone waarin het onderzoeksgebied zich bevindt:

- 1: 232029.27 - 216309.21
- 2: 232046.62 - 216284.67
- 3: 232055.60 - 216298.33
- 4: 232041.04 - 216316.62

Uittreksel uit het kadaster:

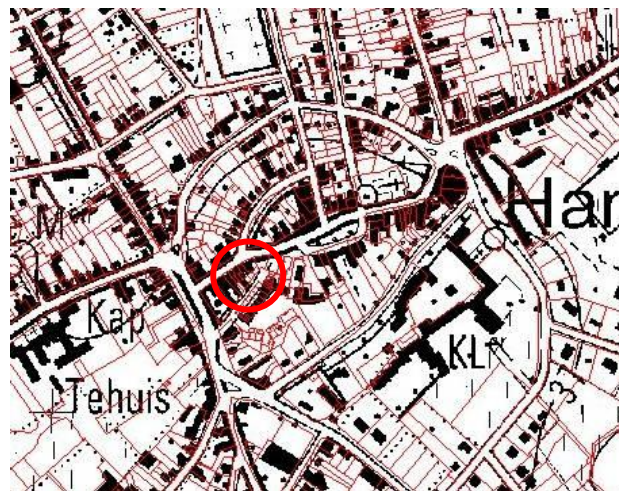
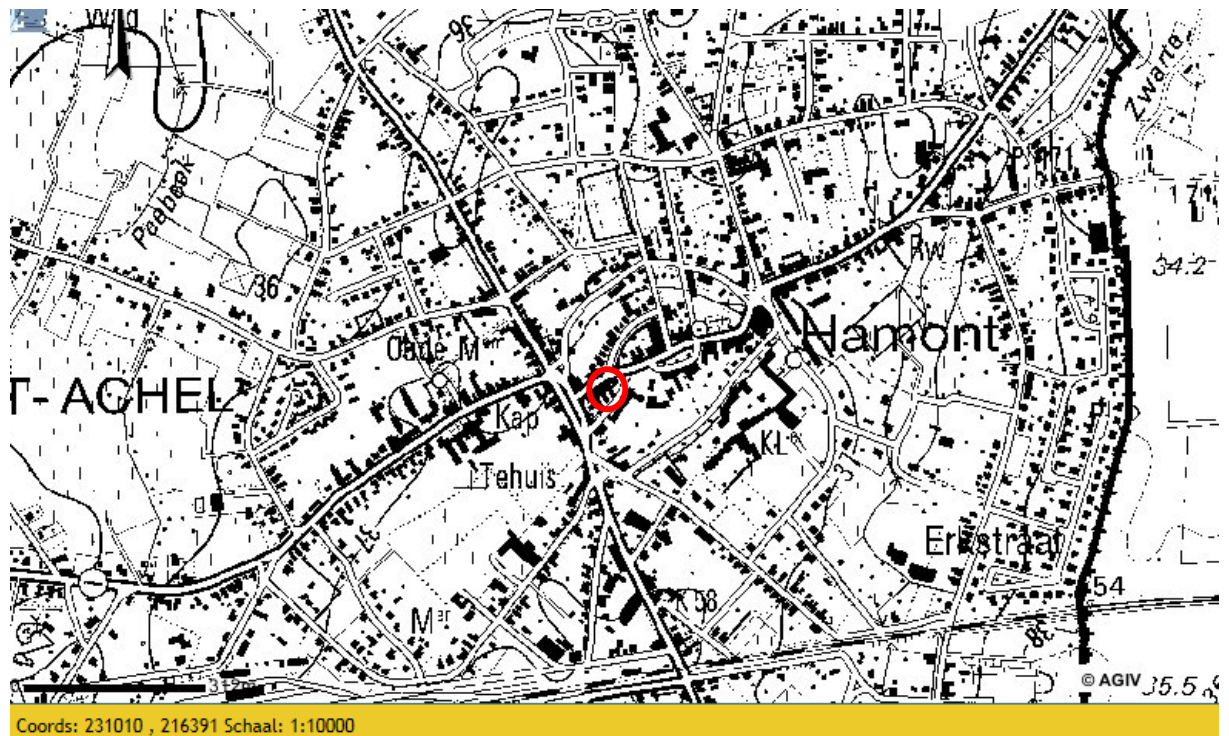

Uittreksel kadastrale weergave GRB (geopunt.be)

Er is in de zuidoost hoek, perceel 134v, een verschil. Op het terrein is in die hoek een garage gebouwd.

2.2. de topografische ligging van de vindplaats door middel van een situatiekaart van de vindplaats op basis van een topografische kaart.

Hamont ligt in de Kempen in het noorden van de provincie Limburg. Het centrum ligt in een overgangszone tussen een eerder drassig gebied ten zuiden en een droger gebied ten noorden. Van dit vrij drassige karakter getuigen de Beek-, Broek- en Dijk-toponiemen en een drietal vennen aan de Nederlandse grens.

Topografisch ligt het onderzoeksgebied, op beide bovenstaande uittreksels aangeduid met een rode cirkel aan de westrand van Hamont-centrum op ongeveer 200 m van de parochiekerk. Ten zuiden van het stadscentrum ligt de IJzeren Rijn; een spoorweg die het Antwerpse havengebied verbond met het Duitse Ruhrgebied. Hamont is een grensstad; de grens met Nederland ligt op nauwelijks 750 m van het centrum. Hierdoor zijn Hamont en haar Nederlandse buurgemeente Budel en gehucht Budel-Schoot urbanistisch naar elkaar toegegroeid.

2.3. een bespreking van de vindplaats in zijn archeologisch-historische context ²

De vindplaats / onderzoeksgebied ligt in het historische centrum van Hamont. Hamont is één van de 10 Loonse steden. In de vroege middeleeuwen maakte Hamont samen met Achel en St.-Huibrechts-Lille deel uit van het kloosterdomein van St.-Servaas te Maastricht. Blijkens een oorkonde van Arnold V van Loon (21 juni 1280) had ook deze graaf bezittingen in Hamont. Na 1257 werd het gebied in verscheidene fasen eigendom van de voogden van het St.-Servaaskapittel, de heren van Boxtel. Een oorkonde uit 1338 regelde de volledige overdracht van het domein aan deze heren. Zij stichtten er de voor het eerst in 1367 vermelde allodiale heerlijkheid Grevenbroek, die vanaf 1401 afhing van de prinsbisschop van Luik, die in 1585 de heerlijkheid in volle eigendom aankocht. Tussen 1338 en 1585 waren de families van Hamal (1360), van Arckel of van Grevenbroek (1380), van Bergen (1488) en van Bocholt (1553) heer van Grevenbroek. Een vroeger leen, de hoeve Grote Heze, moet tenminste deels onder Hamont gesitueerd worden. Een ander belangrijk goed was Beverbeek.

Tussen 1388 en 1396-1401 gaf Robrecht van Renswoude, heer van Grevenbroek, beperkte territoriale voorrechten en stedelijke privileges aan het dorp Hamont, dat tenminste vanaf begin XIV het economische en juridische centrum vormde van het domein Hamont-Achel-Lille. In een oorkonde van 19 september 1396 wordt Hamont voor het eerst stad (oppidum) genoemd. Toch kreeg Hamont nooit volwaardige stadsrechten. Wel was er een markt, een bestuur met ruime bevoegdheid, een zegel en een wapen, werden in de loop van XIV wallen en grachten rond de stad getrokken en richtte men eind XIV een burcht op aan de W.-zijde van de huidige Brouwersstraat, een versterking die reeds lang vóór 1554 verdween. Hamont kreeg op 7 augustus 1401 het Hasseltse poorterschap, waardoor de inwoners van Hamont buitenpoorters van Hasselt werden. De eerste omwalling liep in de periode XIV-XVI ter hoogte van de huidige Hoogstraat ten N. en ten Z. achter de gebouwen van de markt. In XVI B bleef slechts een deel van deze oude wallen over. De tweede omwalling liep in de periode XVI-XVIII ter hoogte van de huidige Burg ten N. en Wal ten Z. Deze omwalling kende twee poorten, de Achelpoort (ten W.) en de Budelpoort (ten N.O.), die resp. ca. 1861 en ca. 1856 verdwenen. De Walbeek bracht aan de Z.-kant het water aan en voerde het aan de N.-kant weer af. De bewaking van de stadsversterkingen verloor in XVIII aan belang, omwille van de toen heersende vrede in het Land van Loon. In 1861 werd de sloot aan de Achelpoort gedempt, in 1910 aan de Budelpoort. In 1953-54 werden de grachten gedempt. In 1956-57 werd het laatste deel van de oude wal, vanaf de Budelpoort tot de Burg, gevuld, en een betonnen ringlaan werd aangelegd, de N.-helft genoemd Burgstraat, en het Z.-deel Stadswal.

De streek rond Hamont is rijk aan archeologische vondsten. In 1962-63 werden op de Haarterheide enkele bronstijdgrafheuvels met bijzettingen uit de ijzertijd opgegraven. Ca. 1948 werd nabij de Lostraat een Romeins grafveld aangetroffen. Dichtbij de oude hoeve Kiekoet bevond zich ook een Romeins grafveld en een nederzetting. In dezelfde buurt werden tevens "Germaanse" scherven aangetroffen. Op de plaats z.g. "Kettingbrug" werden Romeinse nederzittingsresten ontdekt.

2.4. de landschappelijke ligging, inclusief bodemkundige situering

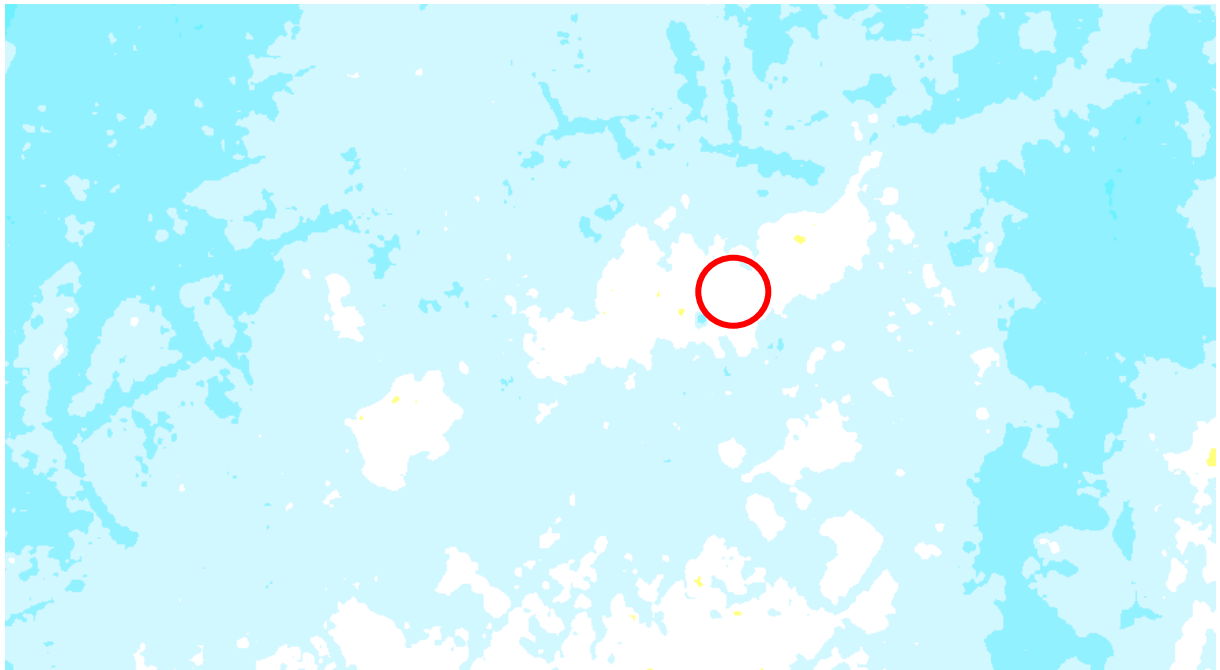
2.4.1 Landschappelijke ligging

Het centrum ligt op een lichte verhevenheid die zich situeert tussen +37 en +38 m TAW-niveau. Richting west en noord daalt het terrein geleidelijk naar +32 m TAW aan het stroomgebied van de Peebeek, richting oost is er eerste een lichte daling van +38 m TAW naar + 35 m TAW om vervolgens terug te stijgen naar +38 m TAW aan de rand van de Zwarte Beek.

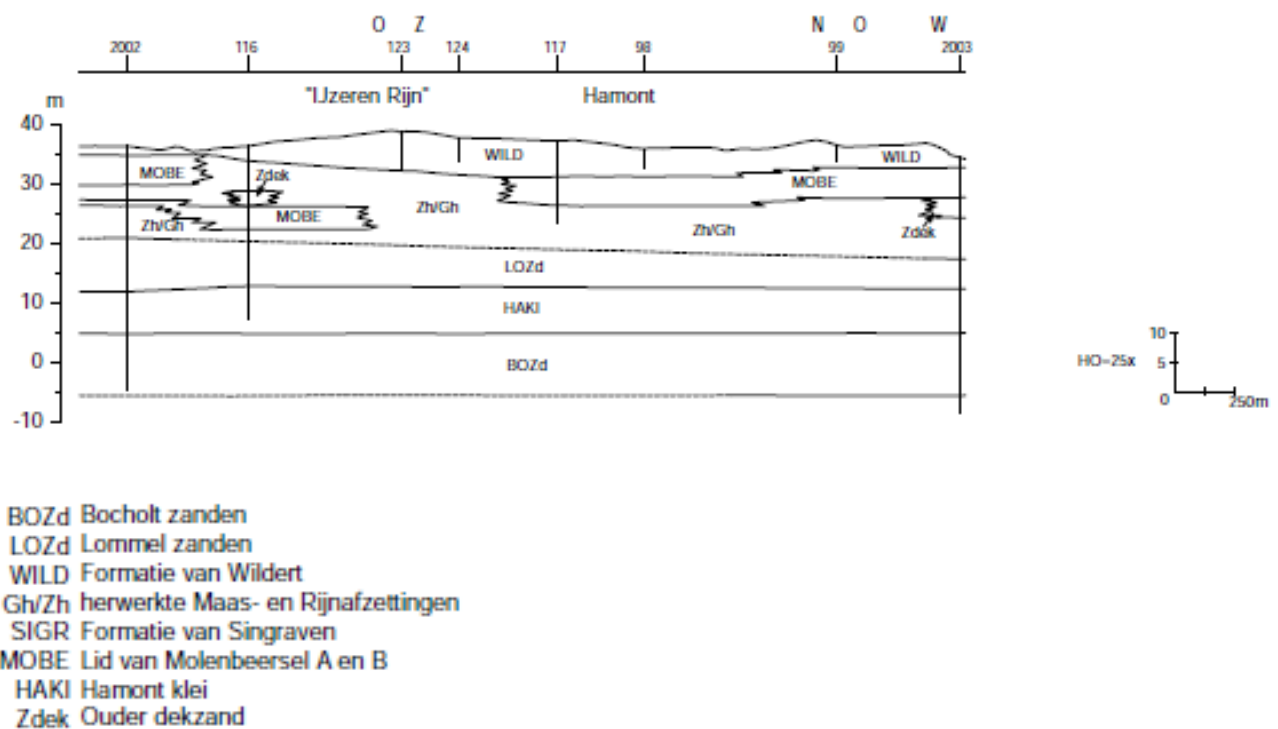
De stad ligt op een zuidwest noordoost georiënteerde heuvel in de Vlakte van Kaulille. Die heuvel is van eolische oorsprong; zandduinen die in het laatglaciaal ontstaan zijn. De dekzanden, formatie van Wildert, die in dit gebied overal voorkomen werden in die periode lokaal verstoven tot duinen³.

² Overgenomen uit: Pauwels D. 2005: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Limburg, Arrondissement Maaseik, Kanton Neerpelt*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 19N2, Brussel - Turnhout.

³ SELS, O, CLAES S. en GULLENTOPS F., 2001, Kaartblad 10-18 Maaseik – Beverbeek, Toelichting bij de geologische kaart van België – Vlaams gewest. Belgische geologische dienst en afdeling natuurlijke rijkdommen en energie, Brussel, p. 16-17.

Hoogtemodel met het onderzoeksgebied rood omcirkeld (@geopunt.be); de kleuren werden doormiddel van digitale bewerking contrasterender gemaakt waardoor blauw de lager gelegen gebieden zijn met donkerblauw als laagst gelegen gebied, wit tot geel de hoger met geel de hoogst gelegen gebieden)

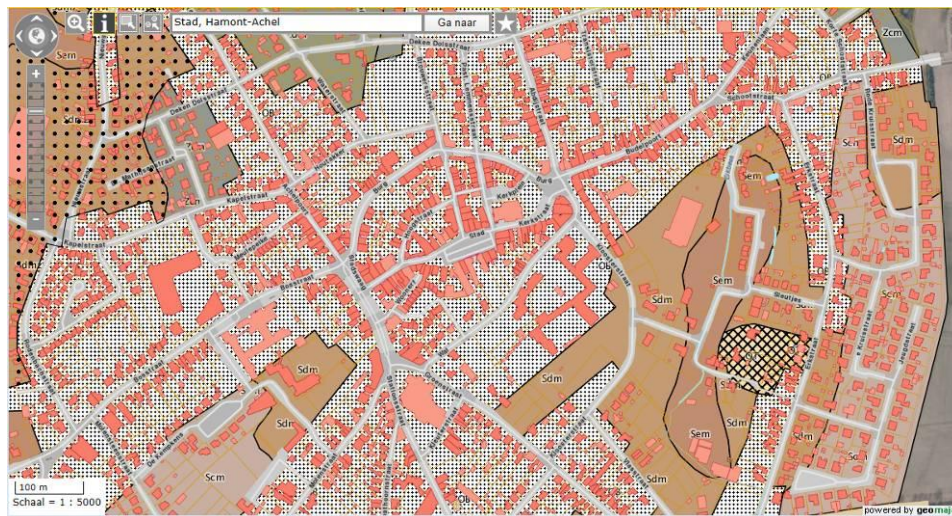

Opbouw van de quartaire afzettingen in Hamont-centrum en directe omgeving.⁴

⁴ Beerten (2005) – Technische tekst bij de quartairgeologische kaart 10-18 Maaseik, Vlaamse overheid, p. 37

2.4.2 Bodemkundige situering

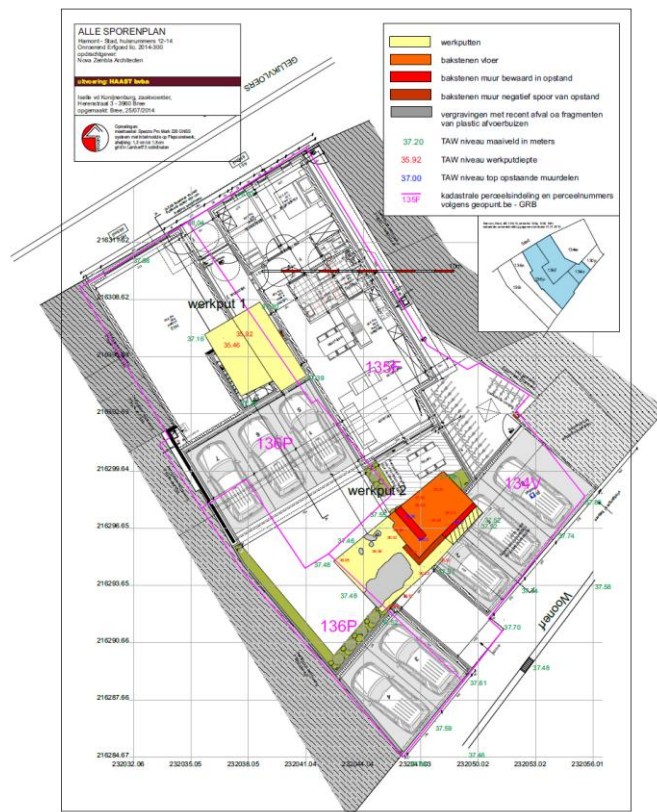
Het centrum van Hamont is gekarteerd als OB. Toch geven de gekarteerde bodemseries in de omgeving een idee van de oorspronkelijke bodemkundige situatie in het stadscentrum.

Uittreksel uit de Bodemkaart van België (rode cirkel duidt het onderzoeksgebied aan) - ©GDI-Vlaanderen, www.dov.vlaanderen.be

De omgeving van Hamont wordt gekenmerkt door S-bodems, lemig zand, met matig droge, matig natte tot natte drainageklassen c, d en e met telkens een m-profielontwikkeling, gronden met diepe antropogene humus A-horizont, plaggenbodems – in het WRB-classificatiesysteem Plaggic Anthrosols.

2.5 een projectie van het proefsleuvenonderzoek op het bouwplan

ALLE SPORENPLAN

Hamont - Stad, huisnummers 12-14
Onroerend Erfgoed lic. 2014-300
opdrachtgever:
Nova Zembla Architecten

uitvoering: HAAST bvba

Iselle vd Konijnenburg, zaakvoerder,
Herestraat 3 - 3960 Bree
opgemaakt: Bree, 25/07/2014

Opmetingen:
meettoestel: Spectra Pro Mark 220 GNSS
systeem met inbelmodule op Flipoosnetwerk,
afwijking 1,2 cm tot 1,8 cm
grid in Lambert'72 coördinaten

The main site plan shows two work pits labeled "werkput 1" and "werkput 2". Werkput 1 is a yellow rectangular area with elevations ranging from 35.46 to 37.20. Werkput 2 is a more complex orange and red area with elevations ranging from 36.52 to 37.64. The plan includes numerous green numerical elevation points throughout the site. Purple lines delineate cadastral parcels, labeled 135F, 136P, and 134V. A scale bar indicates 0 to 10 meters. A north arrow is present.

Color / Symbol	Description
Yellow rectangle	werkputten
Orange rectangle	bakstenen vloer
Red rectangle	bakstenen muur bewaard in opstand
Brown rectangle	bakstenen muur negatief spoor van opstand
Grey irregular shape	vergravingen met recent afval oa fragmenten van plastic afvoerbuizen
Green number	TAW niveau maaiveld in meters
Brown number	TAW niveau werkputdiepte
Purple number	TAW niveau top opstaande muurdelen
Purple line	kadastrale perceelsindeling en perceelnummers volgens geopunt.be - GRB

Hamont, Stad, wijk 1 Ste B, percelen 136p, 135f, 134v
kadastrale perceelsindeling gegevens kadaster 01.01.2013

An inset map titled "Hamont, Stad, wijk 1 Ste B, percelen 136p, 135f, 134v" shows the site's location relative to surrounding streets and other parcels. The site is highlighted in blue, surrounded by parcels 136n, 136r, 136w, 134w, 130p, 134v, and 134f.

3. archeologische voorkennis

3.1. desktop-voorstudie, consultatie en interpretatie van de Centrale Archeologische Inventaris inbegrepen

3.1.1. Schets van Robert Péril, ca. 1510

Rond 1510 maakte Robert Péril schetsen van verschillende Loonse steden. Deze schetsen werden gepubliceerd in het werk van H. Van den Berck⁵. Herkenbaar zijn de stadswallen en poorten, Achelse poort aan de westzijde en de Budelpoort aan de oostzijde van de stad, en min of meer het stratenpatroon.

Herkenbaar zijn verschillende grote gebouwen met een trapegevel. Dit wijst op het gebruik van baksteen als bouw materiaal, maar, de lijntjes op meerdere daken lijkt ons ook een aanwijzing voor strodaken en meer dan waarschijnlijk redelijk wat vakwerkbouw.

Het is moeilijk uit te maken waar precies het te onderzoeken gebied moet gesitueerd worden. De ligging ten opzichte van de Achelse poort laat echter vermoeden dat de percelen overeen kunnen komen met één van de gebouwen in de straat die uitgaat op de Achelse poort (binnen de rode rechthoek). Gelet op de aaneensluitende bebouwing aan die straat mogen we er redelijkerwijs vanuit gaan dat de te onderzoeken percelen in het begin van de 16de eeuw al bebouwd waren.

3.1.2. Schets en Ets van Remacle Leloup

Remacle Leloup tekende tussen 1738 en 1744 de steden van het Prinsbisdom Luik. Zijn schetsen werden omgezet in etsen die gepubliceerd werden in het werk van L. de Saumery⁶. Wat meteen in het oog springt is de oriëntatie van de kerk ten opzichte van de oriëntatie op de schets van Péril. De tekening van

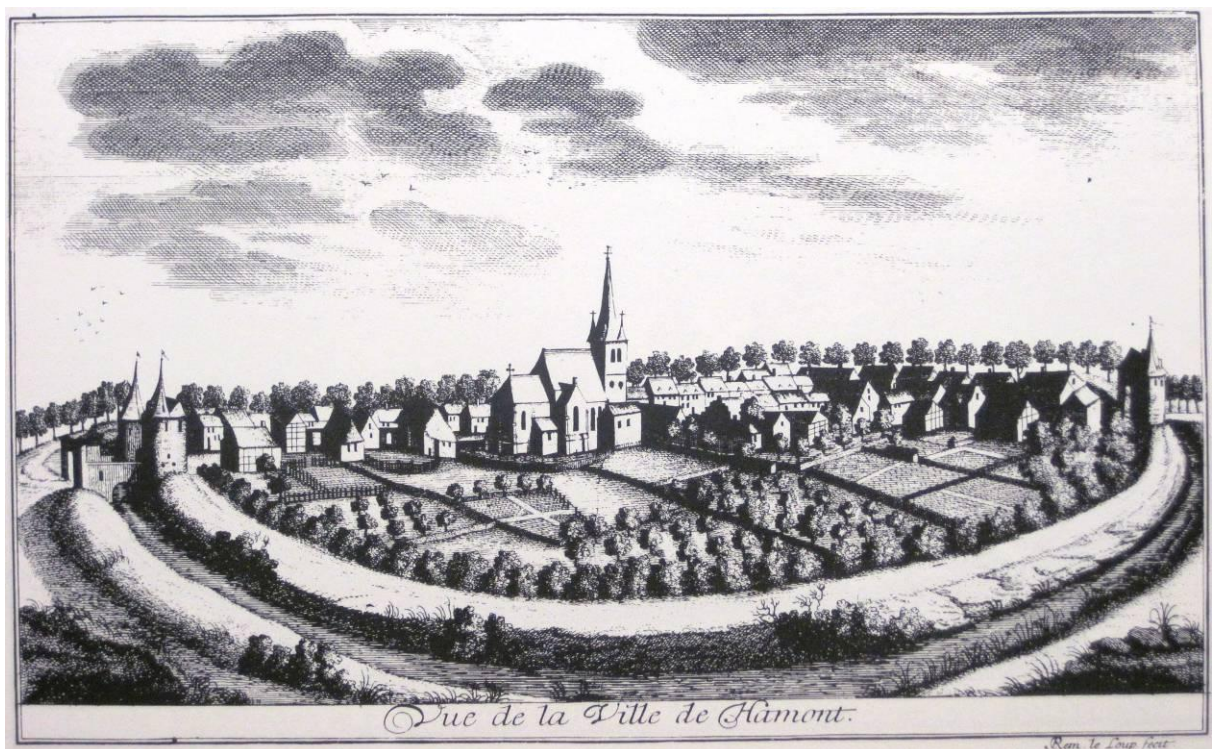
⁵ Ets gepubliceerd in Van Den Berck, H., *L'état de la sainte et noble cite, païs, evesche et diocese de Liège*, bewaard te Luik, Bibliothèque Les Chiroux, hs. 924 fol. 192 v°.

⁶ De SAUMERY, L., 1744, *Les Délices du pais de Liège, ou Description géographique, topographique et chorographique des monumens sacrés et profanes de cet evêché principauté et de ses limites*, Tome IV, p. 192-194

Péril is gemaakt met zicht vanuit het zuiden en die van Leloup met zicht vanuit het noorden. Opvallend is echter de vrij centrale ligging op de schets van Leloup ten opzichte van de situering van de kerk op de schets van Péril.

Schets van Remacle Leloup uit de periode 1738 - 1744

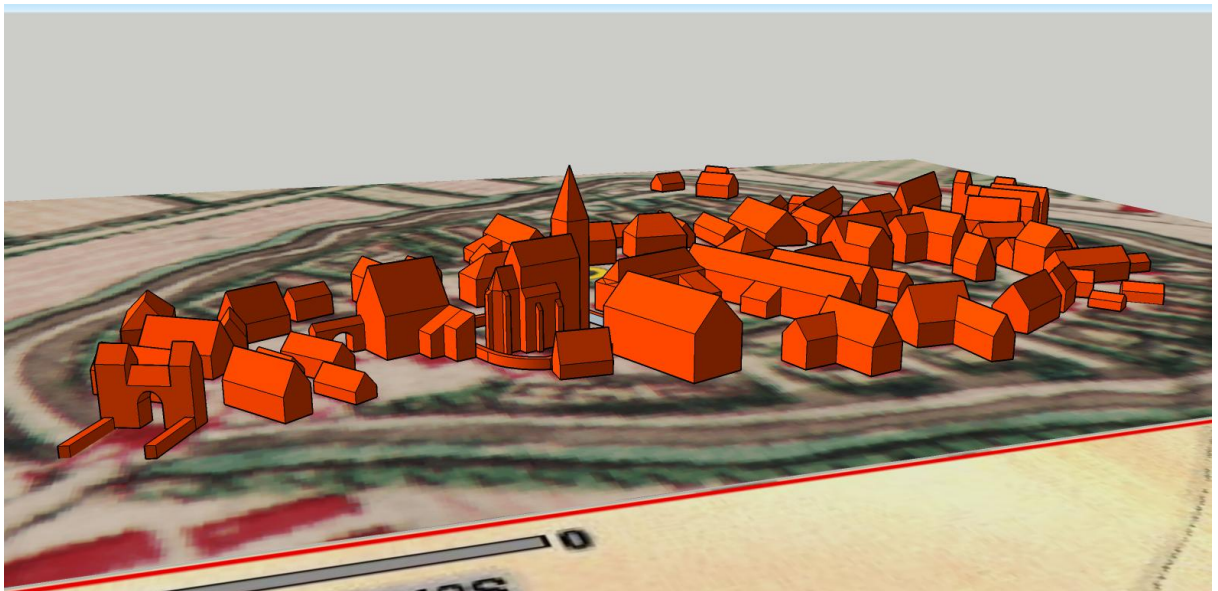
Ets van Remacle Leloup zoals gepubliceerd in het werk de Sauméry.

Ook de schaduwpartijen op de ets en schets van Leloup zijn merkwaardig en verschillen van elkaar. Op de schets is de westelijke helft van de kerk bedekt met schaduw wat zou betekenen dat hij de schets gemaakt heeft heel vroeg in de morgen als de zon opkomt in het oosten. Op de ets is de lichtinval omgekeerd en lijkt de ets gemaakt tegen de avond als de zon in het westen staat.

Bovendien valt zowel op de ets als op de schets de grote lege ruimte op tussen stadswal en kerk; het lijkt alsof enkel het zuidelijk deel binnen de stadswallen bebouwd is en nagenoeg de volledig noordelijke helft ingenomen is door veldjes en boomgaarden.

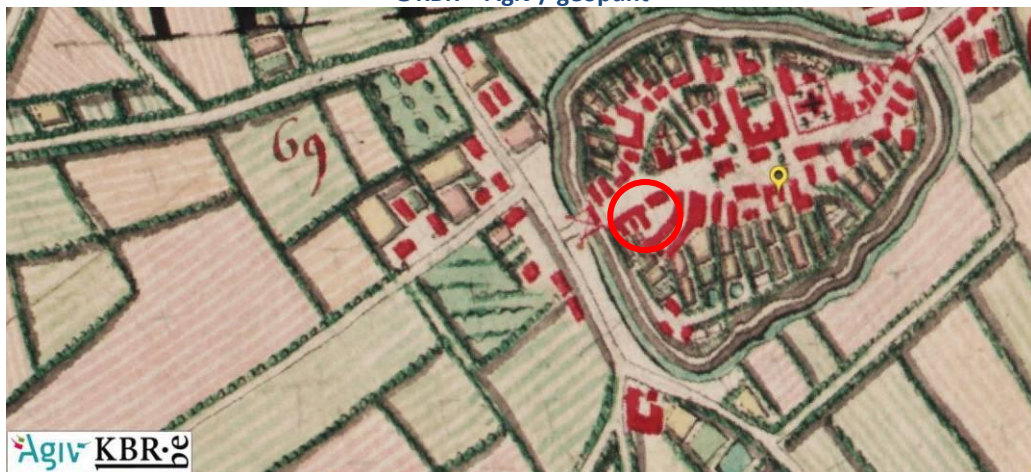
Een 3D reconstructie op basis van de Ferrariskaart, aangevuld met details zoals te zien op de schets van Leloup met een schaduwzon in het oosten op een vroege lenteochtend, laat zien dat Leloup het perspectief enigszins aangepast heeft om waarschijnlijk toch aar de twee stadspoorten in beeld te brengen.

Veel kan dus wat betreft de onderzoeksplaats niet afgeleid worden uit de tekening van Leloup. Jammer, want op de tekening is een aanduiding van welke huizen in vakwerkbouw en welke in steen gebouwd zijn.

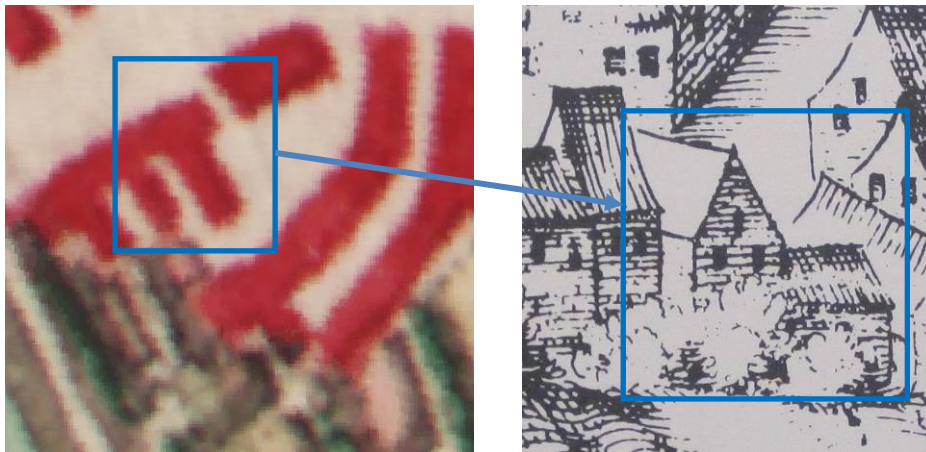
3.1.3. De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (Graaf de Ferraris - 1772 - 1775)

©KBR – Agiv / geopunt

De ferrariskaart geeft in grondplan een gedetailleerd zicht op de stad. Het stratenplan is vrij eenvoudig; een hoofdstraat, huidige naam Stad en Kerkstraat, gaande van de Achelse poort naar de Budelpoort, een ronde weg langs de stadswal en een noordelijke straat, huidige Hoogstraat en Pastoor Lemmensstraat) met één dwarsstraat, de huidige Brouwersstraat, naar de markt, Stad, die centraal in de stad ligt. Het onderzoeksgebied is vrij gemakkelijk te situeren (binnen de rode cirkel) omdat het gelegen is aan het kruispunt van de hoofdstraat met de noordelijke straat (huidige straatnamen: Stad en Hoogstraat).

Er bevindt zich daar een pand dat deel uitmaakt van een rij huizen in blijkbaar gesloten bouw met een aantal achterbouwen of enkele dicht tegen elkaar staande diephuizen. Vergelijken we dit plan met gegevens af te leiden uit de schets van Péril, dan zou al in de 16de eeuw een huis op het te onderzoeken terrein gestaan kunnen hebben bestaande uit een diephuis met een klein bijgebouw met aan de oostzijde een doorgang.

3.1.4. Uittreksel uit de Atlas van Buurtwegen (ca. 1850-1856) (©gis Limburg)

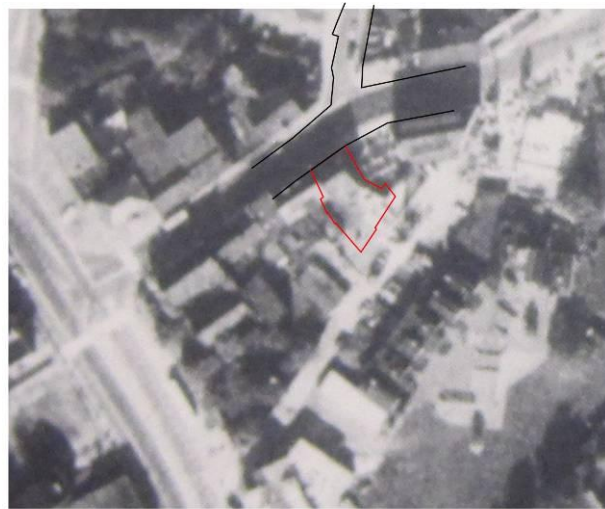

De Atlas der Buurtwegen is heel duidelijk; de betrokken percelen zijn hier aangeduid als één perceel, nr 103. Nagenoeg het volledig perceel is bebouwd, enkel aan de oostzijde is een doorgang naar een kleine centrale koer binnen het gebouwencomplex. Ook de huidige straat "Woonerf" aan de zuidzijde van de te onderzoeken percelen is duidelijk aanwezig in tegenstelling tot de Ferrariskaart waar in die zone nog tuintjes ingetekend zijn.

3.1.5. Lucht- en satellietopnames

Luchtfoto 1953

Luchtfoto 1970

De luchtfoto's uit 1953 en 1970⁷ zijn te onscherp om echt te bepalen of het terrein in die perioden al volledig bebouwd was of niet. De schaduwpartijen op de foto uit 1953 laten vermoeden dat er nog een doorgang was aan de Stad naar een binnenkoer, dus vergelijkbaar met de situatie aangeduid op de Atlas der Buurtwegen, maar, echt duidelijk is het niet.

De satellietfoto uit 2013 is veel duidelijker; de drie percelen die onderzocht moeten worden zijn volledig vol gebouwd. In de roofing op de platte daken, enkel aan de Stad hebben de twee panden een zadeldak, al de rest is overdekt met platte daken, is zelfs de kadastrale perceelsindeling herkenbaar.

Luchtopname 2013 @geopunt.be

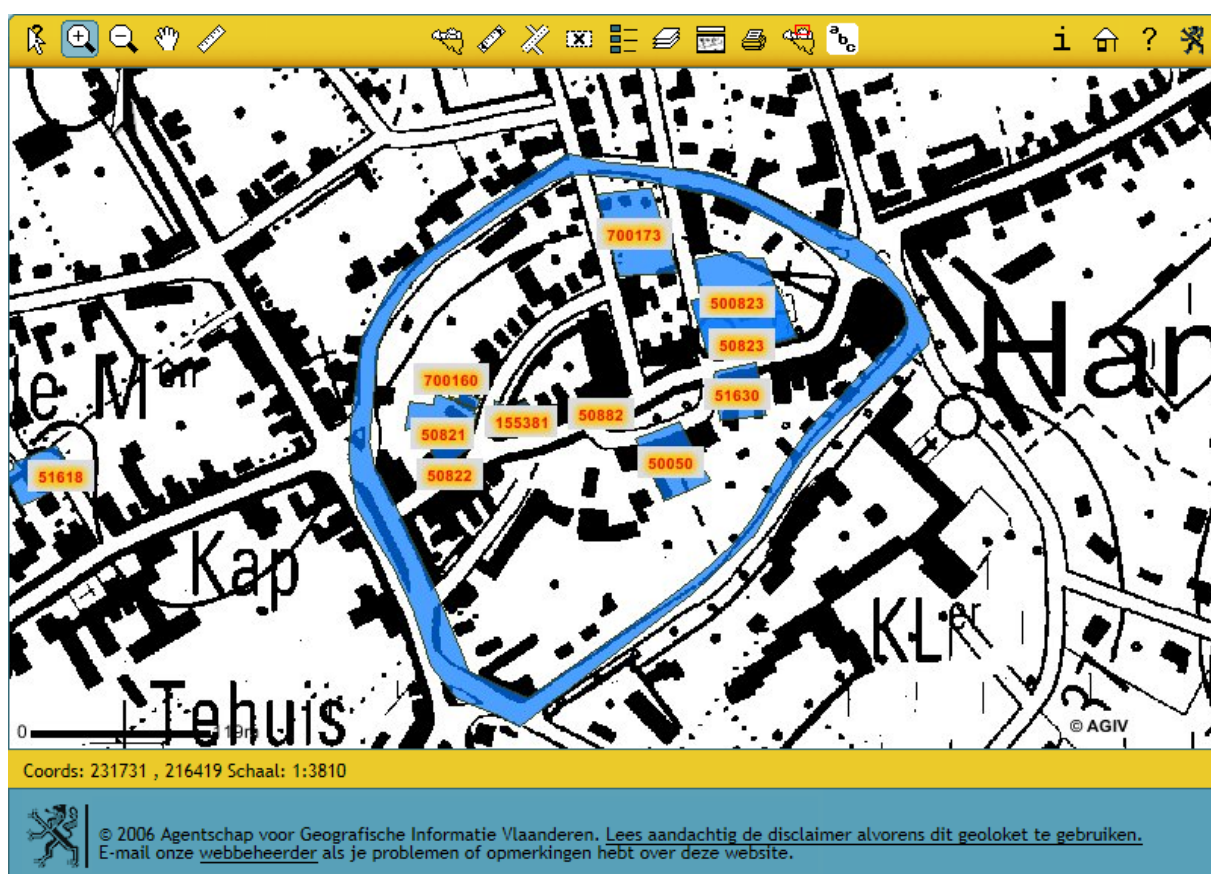
⁷ GERTIS, J., 1989, Historische Steden in Limburg, Gemeentekrediet, Gent, p. 106 – 107.

Foto's van de straatbeelden geven een beeld van hoe die bebouwing aan de zijden Stad en Woonerf eruit zagen.

Straatzicht Stad, het betreft de panden "nachtwinkel" en het pand links ervan, een leegstaand winkelpand *Straatzijde Woonerf, de hele gevel in rode baksteen*

3.2 Centraal Archeologische Inventaris

Centraal archeologische inventaris, situering van de 10 geregistreerde vindplaatsen ©Agentschap Onroerend Erfgoed

50050

Aard: boomstamput

Datering: late middeleeuwen

Literatuur: VAN DE BROEK, H. 1976: De gemeentehuizen van Hamont, in: Bijdrage tot de geschiedenis van Hamont, 24-29.

50821

Aard: 2 parallelle grachten, mogelijk deel van de burchtgracht

Datering: late middeleeuwen

Literatuur: Pauwels, D. 2006: Hamont (Hamont-Achel): de stadsgracht doorsneden?, in: G. Creemers en A. Vanderhoeven (red) Archeologische kroniek Limburg 2001 (Limburg. Het Oude Land van Loon 85/2006 nr 1), 20-21.

50822

Aard: twee muurfragmenten, volgens heemkring resten van stadspoort

Datering: late middeleeuwen

Literatuur: Pauwels, D. 2006: Hamont (Hamont-Achel): de stadsgracht doorsneden?, in: G. Creemers en A. Vanderhoeven (red) Archeologische kroniek Limburg 2001 (Limburg. Het Oude Land van Loon 85/2006 nr 1), 20-21.

50823

Aard: Meerdere structuren, vlakgraf

Datering: volle middeleeuwen

Literatuur: VANGERVEN J. 2001: Een nieuw tipje van de sluier over "de kerkhistorie van de parochies Kaulille, Hamont en Achel" opgelicht. (deel 3). De Klaveren Heer jg. 10, nr 1, 9-17.

50882

Aard: stadswallen

Datering: middeleeuwen

Literatuur: REYNERS, C. 1955: Geschiedenis van het ampt Grevenbroek (4e vervolg en einde), Grevenbroeker Echo 's 12, 33-47.

51630

Aard: pastorij

Datering: late middeleeuwen

Literatuur: VAN DE SIJPE, L. 1994: Omschrijving der kerk en kerkhof van Hamont, Grevenbroeker Echo's 7, 19-25

155381

Aard: gewelfde kelder, waarschijnlijk van het pand "Gudders", waterput, funderingen, vloertje, kuilen

Datering: 19de eeuw

Literatuur: Vynckier, G. 2011: Rapportage toevalsvondst 2011: Hamont-stad/Hoogstraat, onuitgegeven rapport

500823

cfrt 50823

700160

Aard: zware muurresten vermoedelijk stadsmuur

Datering: middeleeuwen

mondelinge mededeling L. Van de Sijpe december 1996

700173

Aard: Burcht, 4-kanttype

Datering: 1367-1443

Literatuur: CREEMERS G. en L. VAN DE SIJPE 1995: Noodonderzoek op het burchtsite van Hamont (Limb.). Archaeologia Medievalis 18/1, 15-16.

Bijzondere aandachtspunten zijn de vindplaatsen 700160, 50821 en 50882. Alle drie de meldingen brengen de vondsten in verband met de stadsgrachten en stadsmuren. Ons inziens en gelet op voorgaande is dit een foute interpretatie. Op alle cartografische bronnen hierboven aangehaald is het kruispunt van de Hoogstraat met de Stad een stuk binnen de oude gracht en wal gelegen en moeten de ligging van de gracht en wal en de Achelse poort gesitueerd worden op het kruispunt van de huidige Stadswaag en Stad.

De aangetroffen muurresten en sporen van grachten hebben ons inziens – zonder echter de literatuur geraadpleegd te hebben, maar rekening houdend met de gegevens af te leiden uit de cartografische bronnen – te maken met het stenen gebouw met trapgevel dat al op de tekening van Péril staat weergegeven.

3.3 Conclusie

De conclusie moge duidelijk zijn. De te onderzoeken percelen zijn vanaf de late middeleeuwen, begin 16de eeuw, tenminste deels bebouwd geweest. De gegevens af te leiden uit de ferrariskaart en latere kaarten tonen aan dat de percelen eerst aan de westkant bebouwd werden en later volledig bebouwd. In de tweede helft van de 20ste eeuw raken de percelen volledig bebouwd met aan de straatzijde Stad twee onderkelderde panden met een zadeldak en aan de zijde Woonerf platte daken met grote vensters, deuren en garagepoorten. Helaas gebeurde de afbraak vooraleer wij op de hoogte werden gesteld dat er een archeologisch onderzoek diende uitgevoerd; we hadden anders de mogelijkheid gehad om in de panden te kijken naar alle mogelijke ingrepen, kelders, afvoerbuizen, waterleidingen muren etc, die een impact zouden gehad kunnen hebben op het bodemarchief.

Naar archeologische verwachting is er een behoorlijk hoog potentieel aan (post)middeleeuwse relictten. Ouder kan niet afgeleid worden uit historische en archeologische bronnen.

4. de onderzoeksoopdracht

4.1. De stratigrafie van het terrein

In werkput 1 kon enkel de stratigrafische opbouw van het terrein bestudeerd worden. Tot in het diepst uitgegraven punt werden restanten van recent bouwpuin aangetroffen bestaande uit kartonnen namaak tegels, baksteenfragmenten, kalk- en plaasterrestanten, tot en met stukjes behangpapier, recent serviesgoed, glas en plastic buizen.

De reden is niet ver te zoeken. Het maaiveld van waarop gewerkt kon worden lag al 80 cm onder het huidige straatniveau en – te zien aan de restanten van muurwerk zowel aan de oost- als aan de westzijde van het terrein, ook 80 cm onder het gelijkvloers van de gesloopte huizen. Beide huizen waren onderkelderd; het westelijke blijkbaar een stuk dieper dan het oostelijke. In het westprofiel reikte de uitbraaksporen tot een diepte van 35.58 m TAW, 2.42 m onder het straatniveau, een normale diepte voor een kelderruimte waarin men rechtop kan staan.

In het oostelijk perceel is de puinlaag minder ingrijpend maar reikt ze toch tot een diepte van 165 cm onder het straatniveau. Onder het baksteenpuin werd daar een egalisatie laag aangetroffen van een 15-tal cm dik zeer zuiver en egaal zandpakket duidelijk gescheiden van het restant van de B-horizont. Die B-horizont rust op een Bs-horizont; lemig zand met duidelijke ijzeraanrijking, zeer lichte grintbijmenging en vorstwiggen als gevolg van cryoturbatie.

Het ongeroerde stratigrafisch beeld sluit perfect aan bij de beschrijving die Verbeek⁸ geeft van de formatie van Wildert in dit gebied: *Deze dekzandpakketten, voorkomend in Noord- en Noordoost-België, kunnen allen tot de Formatie van Wildert gerekend worden op basis van hun korrelgrootte en structuren. Lokaal kan er grindbijmenging optreden door cryoturbaties. De dikte van de formatie varieert van 0.5 m tot meer dan 3 m en zelfs 6 à 7 m in de omgeving van Hamont-Achel. De absolute maximale dikte is niet gekend.*

Vanuit archeologisch oogpunt kan meteen gesteld worden dat in deze werkput de verstoringen door bouwwerken dermate ingrijpend waren waardoor er geen sporen van vroegere bouw- of andere antropogene activiteiten meer werden aangetroffen. Het bodemarchief werd door laat 19de-eeuwse en 20ste-eeuwse bouwactiviteiten, en nog ingrijpend door de recente sloopwerken, volledig verstoord.

In werkput 2 is de situatie iets minder ingrijpend. In de linkerhelft is de stratigrafie beperkt tot een puinlaag van bakstenen en tegels van het maaiveld, op gemiddeld +37.55 m, tot op een bakstenen vloerniveau op gemiddeld +36.55 m TAW. Aangezien dit toch een diepte van -100 cm onder het maaiveld is, zelfs -115 cm onder het straatniveau van het Woonerf, kan wat dit westelijk deel betreft gesteld worden dat de kelder ouder bodemarchief vernietigd heeft.

In de westelijke helft van deze werkput blijkt het bodemarchief verstoord door kleine kuilen en één grote put. In het vlak tekenden die putten, kuilen, zich af als onregelmatige grijze, gespikkelde vlekken, waarvan de vulling bestond uit ondermeer restanten van plastic afvoerbuizen. Uit het profiel blijkt dat deze putten onder de puinlaag aanzetten en in de B-horizont zijn ingegraven. Maar, aangezien de puinlaag direct in verband staat met de zeer recente sloopwerken, en gelet op de vondsten aangetroffen in de kuilen, kan gesteld worden dat het hier ook om recente kuilen gaat.

Meer dan waarschijnlijk kunnen ze in verband gebracht worden met de bouwactiviteiten, tweede helft 20ste-eeuw, tot het volbouwen van de percelen grenzend aan de straat Woonerf.

⁸ Beerten (2005) – Technische tekst bij de quartairgeologische kaart 10-18 Maaseik, Vlaamse overheid, p. 29

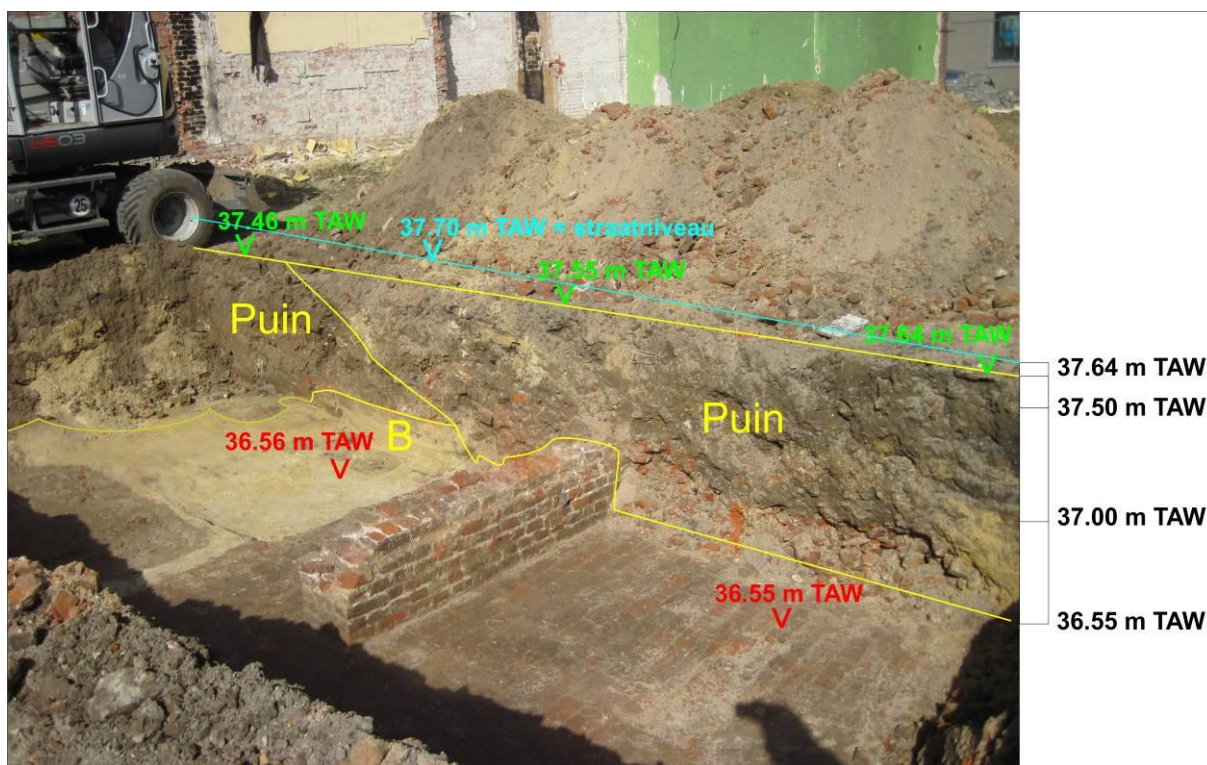

Werkput 2, noordprofiel westelijk deel

Werkput 2, noordprofiel oostelijk deel

Behoudens de keldervloer en opstaande muurrestanten in de oostelijke helft van werkput 2 kan ook hier gesteld worden dat het bodemarchief wat betreft mogelijke sporen ouder dan de 19de eeuw verstoord en verdwenen zijn.

Werkput 2, noordprofiel

4.2. Proefsleuvenonderzoek

Het archeologisch proefsleuvenonderzoek bestond uit het graven van twee werkputten; één in het noordelijk deel op de scheiding tussen de kadasterpercelen 135F en 136P en één in het zuidelijk deel over de percelen 136P en 134V.

4.2.1. De vrijgelegde oppervlakte:

Hamont	Stad 12 - 14		
verg. 2014-300			
afmetingen werkputten			
werkput	lengte in m	breedte in m	opp in m ²
1	4.00	3.40	13.60
2	7.40	3.50	25.90
totaal vrijgelegd			39.50
totale opp terrein			410.12
% vrijgelegd tov totale opp			9.63

4.2.2. Beschrijving van de proefsleuven:

4.2.2.1. Wp 1: lengte 4,00 m, breedte 3,40 m, oppervlakte 13,60 m²

niveau maaiveld: van +37,20 m TAW (straatniveau = + 38.00 m)

archeologisch vlak: +35,92 m TAW tot +35,46 m TAW

diepste punt (westprofiel): +35,46 m TAW

Uit de stratigrafische beschrijving bleek al dat in deze werkput geen archeologische sporen werden aangetroffen. De westelijke helft is tot een diepte van 2,42 m onder het straatniveau vergraven door de uitbraak van de kelder en funderingen van het pand dat op perceel 136P stond. In de oostelijke helft was het terrein vergraven tot een diepte van 1,65 m onder het straatniveau ook door de uitbraak van de kelder en funderingen van het pand dat op perceel 135F stond.

4.2.2.2. Wp 2: lengte 7,40 m, breedte 3,5 m, oppervlakte 25,90 m²

niveau maaiveld: van +37,46 m TAW in het westen tot +37,64 m TAW in het oosten (straatniveau = +37.70 m)

archeologisch vlak: +36,55 m TAW

gemiddelde diepte: 0,90 m tot 1,09 m

In de oostelijke helft van deze werkput werd een bakstenen vloer aangetroffen. De – volledige - bakstenen zijn gemiddeld 22 cm x 11 cm x 5 cm groot. Volledige maat omdat nogal veel driekwart bakstenen gebruikt zijn. De vrijgelegde oppervlakte van deze vloer bedraagt 3.50 m x 3,90 m (13.65 m²).

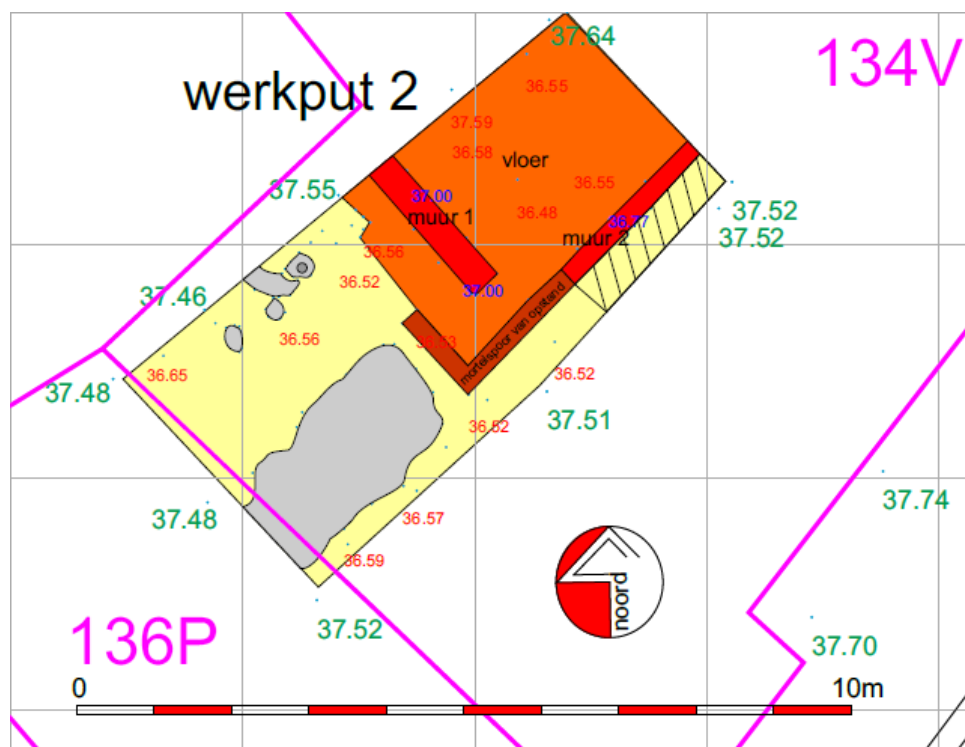
Aan de westzijde staat op de vloer een bakstenen muurrestant, muur 1, van 5 (en een halve) baksteenlagen. Het vrijgelegde deel van deze opstaande muur is 2.00 m lang, 40 cm breed en 44 cm hoog.

Het muurtje staat op de vloer die aan de westzijde nog 64 cm verder doorloopt. De muur is in het zuiden duidelijk afgewerkt; hier is het muureinde.

Ten zuiden staat op de rand van de vloer een muurrestant, muur 2, van gemiddeld 27,20 cm breedte en 2,30 m lengte. Op de vloer in het verlengde van dit opstaand muurrestant was een mortelspoor zichtbaar van 27,20 cm breedte in een hoek van 90° gelijklopend met het restant van de bakstenen muur.

Tussen muurdeel 1 en muurdeel 2 is er een opening van 52 cm en bedraagt de ruimte van het westelijk gangetje ca. 67 cm.

De bakstenen zijn gemetst met een grijsgele, “bikkelharde” kalkmortel met grove kalkpartikels.

In het puin, tegen het noordzuid gerichte binnenmuurtje 1 werden fragmenten van tegels gevonden die deel uitmaakte van een droogvloer; 1 nagenoeg volledig en 4 fragmenten; De tegels zijn 27,2 cm lang, 18,7 cm breed en 3,9 tot 4 cm dik. Elke tegel heeft zes halronde uitsparingen van 5,5 cm tot 6 cm diameter in twee rijen van drie met telkens 5 conische doorboringen, één centraal en vier in een ruit er rond gezet. De vlakke zijde van de tegels is donkerbruin, de randen zijn baksten rood en glad, de ingedrukte zijde is vrij ruw van oppervlak.

Dit soort tegels kan dateren uit de tweede helft van de 19de eeuw en wordt in verband gebracht met droog- of eestvloeren uit mouttorens om het mout te drogen dat gebruikt werd voor het brouwen van bier. Een eestvloer is een vloer met kleine gaatjes. Op deze vloer wordt het zogenaamde groenmout gestort, dat nog veel vocht bevat. Door geconditioneerde hete lucht van onderaf door de vloer heen te blazen, wordt de mout gedroogd. De gladde zijde van de tegels ligt naar boven omdat het mout regelmatig gedraaid moest worden voor een gelijkmatige droging. De perforaties in holle instulpingen zorgden ervoor dat doorstroming van de warme lucht optimaal kon renderen.

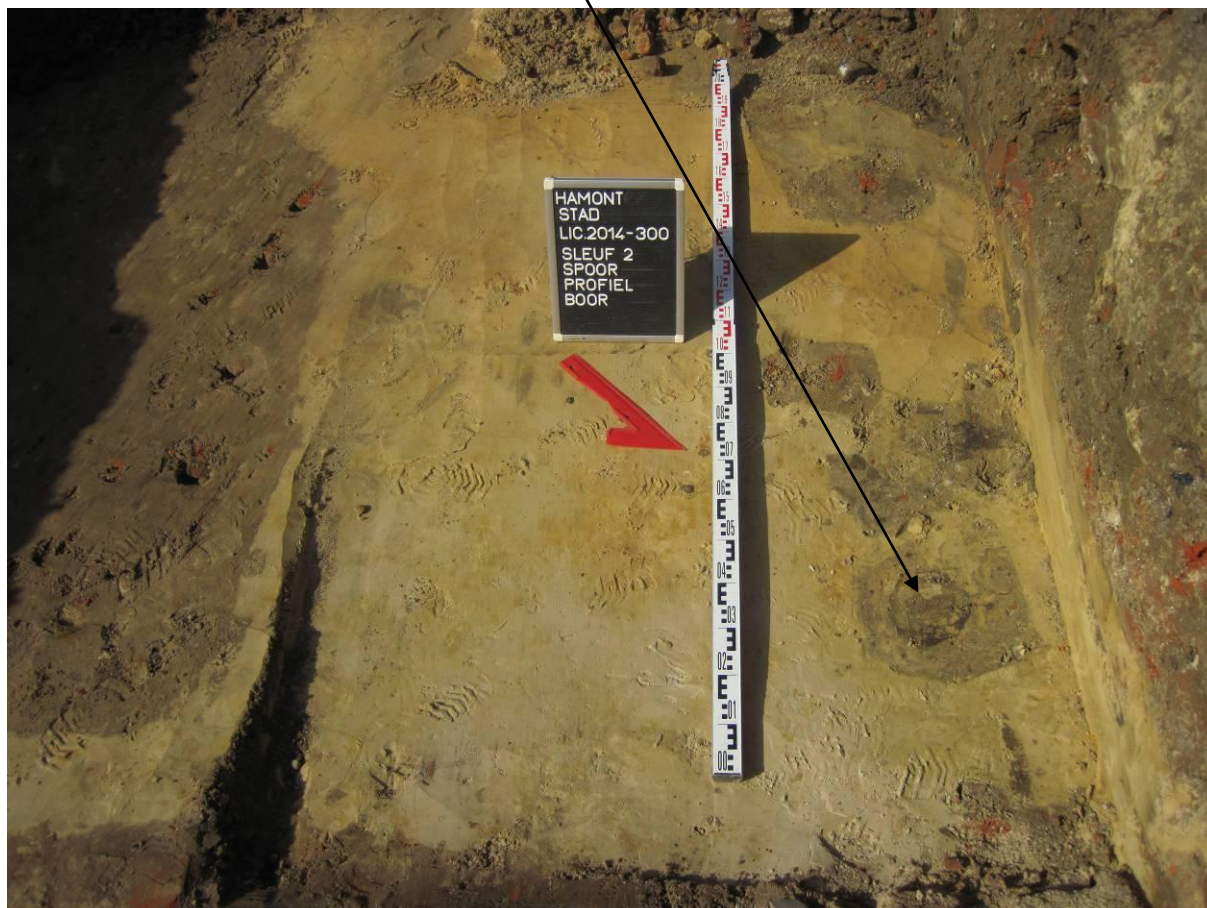
Op de gladde zijde van één van de tegels staat een inscriptie HM, mogelijk een merkteken van de steenbakker of steenfabriek. Deze inscriptie meet 47 mm breedte x 21 mm hoogte.

In de westelijke helft van deze werkput werd de B-horizont afgedekt door een 0,90 tot 1 m dik pakket puin dat gelet op de stratigrafische positie eerder gestort / ontstaan is dan het puinpakket dat in verband kan gebracht worden met de vloer en muurdelen. Onder het puin, in de B-horizont tekenden zich enkele

grijze en grijsgeklepte sporen af, onregelmatig van vorm en gevuld met ondermeer baksteenpuin en zelfs restanten van plastic afvoerbuizen.

In één van de vlekken, het dichtst bij de vloer gelegen, was er centraal in het spoor een tweede, rond spoor, donkerder van kleur, met een diameter van 12,5 cm. Toeval of niet, 12,5 cm is de maat van moderne afvoerbuizen.

5. Besluit

Het noordelijk deel van het terrein is volledig vergraven; het bodemarchief is vernietigd door het bouwen van kelders eind 19de / 20ste eeuw. Sporen, restanten van laat- of postmiddeleeuwse gebouwen, die gelet op het historische iconografische bronnen zeker aanwezig geweest zijn, zijn volledig verdwenen. Het recent slopen van die 19de / 20ste-eeuwse gebouwen en uitgraven van de kelders heeft de vernietiging van het bodemarchief enkel nog geïntensifieerd of geaccentueerd. Begeleiding van het uitbreken van de kelders zou ons inziens geen extra gegevens hebben opgeleverd.

Wat betreft het zuidelijk deel, werkput 2, is het duidelijk dat ook daar het middeleeuws, of ouder, bodemarchief verdwenen is door recente bouwactiviteiten. Recent is ook hier een verwijzing naar de tweede helft van de 19de eeuw en later. Zeker de volledige bebouwing van het terrein in de tweede helft van de 20ste eeuw heeft een vernietigende impact gehad op het bodemarchief.

De restanten van een keldertje en de vondst van tegels van een droogvloer kunnen in verband gebracht worden met het ontstaan van kleine handelsactiviteiten en nijverheden die in de tweede helft van de 19de eeuw een opbloei kenden in Hamont.⁹

6. Evaluatie

Het bodemarchief is wat betreft mogelijke sporen van antropogene activiteiten ouder dan de tweede helft van de 19de eeuw volledig verdwenen. Daarom is vanuit archeologisch standpunt het terrein miner waardevol.

7. Beantwoording van de onderzoeksvragen:

- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
 - o er zijn sporen aanwezig maar die hebben allemaal te maken met relatief recente bouwactiviteiten, tweede helft 19de eeuw en 20ste eeuw.
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
 - o De sporen, wat betreft de kelder in wp2 zitten in stratigrafisch verband maar de top laag is sterk verstoord mededoor de recente sloopwerken (uitgevoerd eind juni, begin juli 2014)
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?
 - o In de verschillende werkputten zijn 2 hoofdlagen te onderscheiden: bouwpuin als top laag deels een gevolg van de meest recente sloopwerken, deels een gevolg van bouwactiviteiten in de 20ste eeuw
 - o B-horizont gevormd in de formatie van Wildert, stuifzanden uit het laatglaciaal
- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
 - o De archeologische vondsten bleven beperkt tot een vloer en muurdelen van een keldertje en 5 fragmenten van tegels afkomstig van een droogvloer
- Uit welke periode dateren de vondsten?
 - o De vondsten dateren uit de tweede helft van de 19de eeuw
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
 - o Het keldertje is wat betreft het bewaarde deel in goede conditie al heeft de bodemvochtigheid ervoor gezorgd dat de bakstenen redelijk gemakkelijk verpulveren
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?
 - o De impact van de 20ste eeuwse bouwactiviteiten was vernietigend voor al het oudere bodemarchief
- Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?
 - o De natuurlijke bodem bevindt zich in het noordelijk deel op -1,60 m onder het straatniveau, in het zuidelijk deel op -1.00 m onder het straatniveau. Hierbij dient opgemerkt dat de straat, Stad, aan de noordzijde op +38.00 m TAW ligt en aan de zuidzijde, Woonerf, op +37.70 m TAW
- Wat is de impact van de geplande werken op het archeologische erfgoed?
 - o Aangezien het archeologisch erfgoed dat mogelijk aanwezig was - gelet op de gegevens af te leiden uit de iconografische en cartografische bronnen – reeds vernietigd is, zal de impact van de geplande werken zich beperken tot het vernietigen van de restanten van de 19de en 20ste eeuwse bouwactiviteiten.
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek
 - o Niet van toepassing, cf punt 8. Advies aan de toezichthoudende overheid

8. Advies aan de toezichthoudende overheid, het stadsbestuur van Hamont en het Agentschap Onroerend erfgoed

Verder archeologisch onderzoek zal ons inziens geen andere inzichten opleveren, noch naar landschappelijke, noch naar bodemkundige, noch naar archeologische aspecten en waarden.

Gelet op voorgaande adviseren wij het volledige terrein vrij te geven van verder archeologisch onderzoek.

⁹ GERITS, J., o.c., p. 109

9. Bijlagen

- Fotolijst
- Alle sporenplan
- Projectie van het alle-sporen-plan op het bouwplan